

Nové hnízdní nálezy dudka chocholatého (*Upupa epops*) v letech 2020 a 2021 v okresech Náchod a Trutnov

New breeding records of Eurasian Hoopoe (Upupa epops) in districts of Náchod and Trutnov in 2020–2021

Tomáš DIVIŠ¹ & Jaroslav VANĚK²

¹ Olešnice 52, 549 41 Červený Kostelec; e-mail: tomas.divis@email.cz

² Palackého 194, 551 01 Jaroměř; e-mail: jaroslavvanek@centrum.cz

ÚVOD

Dudek chocholatý obývá teplejší oblasti Evropy, Asie a Afriky (KELLER *et al.* 2020). Ve střední Evropě se velikost jeho populací liší mezi jednotlivými státy – početné populace se nacházejí např. na Slovensku, v Rakousku a v Maďarsku (DANKO *et al.* 2002, HALMOS *et al.* 2015, NUHLÍČKOVÁ *et al.* 2016). V České republice do poloviny 20. století hnízdil dudek chocholatý na většině území pravidelně až běžně, v dalších letech však na mnoha místech, s výjimkou jižní Moravy, takřka vymizel (HUDEC & ŠŤASTNÝ 2005, ŠŤASTNÝ *et al.* 2006). Pokles početnosti dudka chocholatého se vysvětluje úbytkem vhodné potravy a hnízdního prostředí (SCHAUB *et al.* 2010).

Z okresu Náchod relevantní doklad o hnízdění dudka před rokem 2020 schází. V období 2000–2019 byl dudek hlášen P. Kafkou (*in* Diviš 2019) u Březové dne 11. 6. 2010 a po celé jaro a léto 2015 v Dolním Adršpachu. U Rožmitálu jej dne 17. 5. 2019 pozoroval J. Vrána (*in* AOPK ČR 2021). Z okresu Trutnov pochází ze stejného období pozorování dudka dne 30. 5. 2014 ve Vrchlabí a nález mrtvé samice s hnízdní nažinou dne 27. 6. 2009 v Horní Malé Úpě (FLOUSEK *et al.* 2015), dále záznam výskytu dne 14. 5. 2019 ve Vrchlabí (D. Vodnárek *in* ČSO 2021a) a jeden dudek byl zastižen 23. 5. 2019 mezi Žaclěřem a osadou Bobr Ertner (J. Flousek *in litt.*). Na blíže neurčených místech v kvadrátu 5359 pozorovali dudka 15. a 16. 5. 2012 M. Dusík a 30. 5. 2014 D. Vodnárek (*in* AOPK ČR 2021). Z okresu Trutnov pochází před rokem 2020 jediný doklad o hnízdění dudka z obce Zdobín v jižní části okresu, kde zjistil hnízdění v roce 1990 K. Čihák (*in litt.*).

Z ostatních částí Královéhradeckého kraje je známo prokázané hnízdění v Hradci Králové v roce 1993, v Králově Lhotě v okrese Rychnov nad Kněžnou v roce 2017 (Diviš 2019) a hnízdění pod překlopenou koupací vanou v Pohoří v okrese Rychnov nad Kněžnou v roce 2021 (M. Holečková *in litt.*). Pravděpodobná hnízdění v průběhu Mapování hnízdního rozšíření ptáků 2014–17 byla zjištěna L. Kadavou u obce Klamoš v okrese Hradec Králové v letech 2014, 2017 a znova v roce 2020 a M. Dusíkem v kvadrátu 5861 v roce 2017 (*in* ČSO 2021b). V hnízdní době slyšel první z autorů volání dudka 2. 6. 2014 na lokalitě Mochov u obce Mokrý v okrese Rychnov nad Kněžnou. M. Dusík jej pozoroval v Rokytnici v Orlických horách v okrese Rychnov nad Kněžnou dne 16. 5. 2016, J. Šolc u Lužan v okrese Hradec Králové 25. 6. 2017, J. Dudek u Zdelova v okrese Rychnov nad Kněžnou 12. 5. 2021 a M. Kožuško u Kopidlna v okrese Jičín 27. 5. 2021 (*in* ČSO 2021a).

Cílem tohoto příspěvku je popsat známé hnízdní nálezy dudka chocholátého v letech 2020 a 2021 v okresech Náchod a Trutnov.

VLASTNÍ POZOROVÁNÍ

Hnízdění v okrese Náchod

Jediné hnízdo dudka chocholátého v roce 2020 bylo nalezeno 20. 5. ve fázi inkubace snůšky na východním okraji obce **Olešnice** (část města Červený Kostelec) na travnaté zahradě plynule navazující na obhospodařovanou louku (zeměpisné souřadnice 50°26'59" N, 16°05'15" E) v nadmořské výšce 394 m. Umístěno bylo v dutině staré jabloně o celkové výšce cca 5 m (obr. 1). Hnízdní strom byl vzdálen 33 m od obývané stavby, 22 m od souvislého porostu plantáže vánočních stromků, 30 m od pole s obilím a 435 m od nejbližšího okraje převážně jehličnatého lesa. Spodní okraj vletového otvoru do hnízdní dutiny byl 153 cm nad zemí, obvod kmene v místě vletového otvoru byl 192 cm, obvod kmene mezi vletovým otvorem a dnem hnízdní dutiny měl rozměr 124 cm. Předozadní vnitřní průměr hnízdní dutiny v místě vletového otvoru byl 16,5 cm, příčný průměr cca 15 cm. Hloubka dutiny od spodního okraje vletového otvoru na měkký doraz do dna dosahovala 36 cm. Vletový otvor tvaru na ostrém vrcholu stojícího trojúhelníku byl 6 cm vysoký a v nejširším místě 4,4 cm široký. Z průběhu hnízdění byla pořízena fotodokumentace (obr. 2, 3). Z hnízda bylo 2. 7. vyvedeno jedno mládě.

Následující rok byli ve dnech 15.–30. 4. 2021 jednotliví dudci nebo i celý pár několikrát pozorováni na hnízdním stromě z roku 2020. Z důvodu probíhajících stavebních

Obr. 1: Hnízdiště dudka chocholátého (*Upupa epops*) v dutině staré jabloně (vstup označen žlutým kruhem) na zahradě na okraji Olešnice na Náchodsku, 16. 7. 2020. Foto: T. Diviš.

Fig. 1: Breeding cavity of Eurasian Hoopoe (*Upupa epops*) in old apple tree at Olešnice village, Náchod district, 16th July 2020. Entrance to cavity marked with yellow circle. Photo by T. Diviš.

Obr. 2: Krmení mláděte starého 18 dnů, Olešnice, 24. 6. 2020. Foto: T. Diviš.

Fig. 2: Adult Hoopoe feeding 18 days old nestling in old apple tree at Olešnice village, Náchod district, 24th June 2020. Photo by T. Diviš.

Obr. 3: Mládě staré 26 dnů krátce před vylétnutím z hnízda, Olešnice, 2. 7. 2020. Foto: T. Diviš.

Fig. 3: Hoopoe nestling 26 days old, Olešnice village, Náchod district, 2nd July 2020. Photo by T. Diviš.

prací v blízkosti hnízda však pár toto místo na konci dubna opustil. Nové hnízdo bylo nalezeno 5. 6. v době krmení malých mláďat u odchovny telat používané jako sklad píce na jihovýchodním okraji Olešnice (zeměpisné souřadnice 50°26'57" N, 16°05'43" E) v nadmořské výšce 428 m, 565 m východně od hnízda z roku 2020. Hnízdo v roce 2021 bylo vzdáleno 200 m od obývané stavby, 70 m od okraje smíšeného lesa, a jeho okolí tvořily obhospodařované louky a velká skládka chlévské mrvy a odpadu z bioplynové elektrárny. Umístěno bylo 630 cm nad zemí v prostoru neurčeného tvaru a velikosti na štitové zdi velkoskladu píce pod střešní krytinou z vlnitého eternitu (obr. 4 a 5). Z hnízda byla ve dnech 22. 6. a 23. 6. vyvedena min. tři mláďata.

V roce 2020 dudek pravděpodobně hnízdil také v obci **Martínkovice** v severovýchodní části okresu Náchod. Hnízdo sice nalezeno nebylo, ale po celé jaro až do června jej pozorovala a slyšela I. Horská (P. Kafka *in litt.*) v zahradě u domu nebo na blízké pastvině ovcí (zeměpisné souřadnice 50°32'36" N, 16°19'10" E) v nadmořské výšce 410 m. Na dalších dvou místech Martínkovice jej v dubnu a květnu pozorovali a slyšeli také V. Volf a P. Svobodová (P. Kafka *in litt.*). V roce 2021 nebylo hnízdění ani výskyt na tomto místě ani v jeho širším okolí zjištěno.

Nálezy v Olešnici v letech 2020 a 2021 jsou prvním a druhým dokladem o hnízdění dudka chocholatého v okrese Náchod.

Obr. 4: Hnízdiště dudka na hospodářské stavbě užívané jako sklad píce a steliva v Olešnici v roce 2021. Umístění hnízdní dutiny vyznačeno žlutým kruhem. Foto: T. Diviš.

Fig. 4: Breeding site of Hoopoe at forage warehouse in Olešnice village, Náchod district, in 2021. Entrance to nest cavity marked with yellow circle. Photo by T. Diviš.

Obr. 5: Hnízdiště dudka pod střechou skladu píce a steliva v Olešnici. Vstup do hnízdního prostoru druhým obloukem vlnitého eternitu zprava, 22. 6. 2021. Foto: T. Diviš.

Fig. 5: Nesting cavity of Hoopoe under eternite roof of forage warehouse in Olešnice village, Náchod district, 22nd June 2021. Photo by T. Diviš.

Hnízdění v okrese Trutnov

Hnízdo dudka s jedním mládětem bylo nalezeno 10. 6. 2020 v katastrálním území obce **Kohoutov** v opuštěném zemědělském areálu (zeměpisné souřadnice 50°27'11" N, 15°54'33" E) v nadmořské výšce 462 m. Umístěno bylo v budově staré nepoužívané vrátnice na jižní straně areálu u příjezdové cesty. Hnízdní dutinu tvořil izolační prostor mezi plochou střechou a stropem odvětraný po obvodu stavby otvory (obr. 6, 7, 8). Vrátnice směrem na jih navazuje na plochu se skládkou sypkých hmot a na zahrady na okraji obce Kohoutov. Vzdálena je 170 m od nejbližší obývané stavby, 35 m od listnatého remízu, 300 m od nejbližšího pole s obilím a 500 m od nejbližšího okraje převážně jehličnatého lesa. Areál je obklopen obhospodařovanými loukami. Celková výška vrátnice je 4 m, spodní okraj nejčastěji používaného vletového otvoru tvaru ležatého obdélníku o rozměrech 6 × 8 cm byl 326 cm nad zemí. Z hnízda bylo 16. 6. vyvedeno pravděpodobně jen jedno mládě. V roce 2021 nebylo hnízdění na tomto místě ani v jeho širším okolí zjištěno.

Druhé hnízdo v roce 2020 bylo nalezeno 10. 6. v katastrálním území obce **Brusnice** (část obce **Hajnice**) uvnitř rozsáhlé louky (zeměpisné souřadnice 50°29'06" N, 15°54'54" E) v nadmořské výšce 493 m. Umístěno bylo v dutině rozlámaného torza staré jabloně o celkové výšce cca 5 m (obr. 9). Ve dnech 12. 6. (obr. 10) a 21. 6. 2020 do hnízdní dutiny zalétali rodiče s potravou, při dalších kontrolách již nebyli dudci pozorováni. Z hnízda byl vyveden neznámý počet mláďat. Hnízdní strom byl vzdálen 156 m od nejbližší obývané stavby v obci Brusnice, 150 m od pole s obilím a 356 m od nejbližšího okraje

Obr. 6: Budova vrátnice zemědělského areálu v Kohoutově, okres Trutnov. Větrací otvor ve zdivu sloužil jako vstup do hnízda dudků v roce 2020. Umístění hnízdní dutiny vyznačeno žlutým kruhem. Foto: J. Vaněk.

Fig. 6: Hoopoe breeding cavity in wall of abandoned farm gatehouse in the Kohoutov village, Trutnov district, in 2020. Entrance to nest cavity marked with yellow circle. Photo by J. Vaněk.

Obr. 7: Dudek chocholatý u hnízda v Kohoutově, 16. 6. 2020. Foto: J. Vaněk.

Fig. 7: Breeding Hoopoe at nest in wall of abandoned farm gatehouse in the Kohoutov village, Trutnov district, 16th June 2020. Photo by J. Vaněk.

Obr. 8: Detail otvoru do hnízdní dutiny dudků v Kohoutově, 12. 6. 2020. Foto: J. Vaněk.

Fig. 8: Breeding Hoopoe arriving to nest cavity in wall of abandoned farm gatehouse in the Kohoutov village, Trutnov district, 12th June 2020. Photo by J. Vaněk.

převážně jehličnatého lesa. Obvod kmene hnízdního stromu v místě vletového otvoru byl 251 cm, spodní okraj vletového otvoru byl 87 cm nad zemí. Vletový otvor tvaru svislé štěrbině měl rozměry $6,5 \times 2,5$ – $2,8$ cm. Předozadní vnitřní průměr dutiny s nerovnými stěnami byl v místě vletového otvoru 18–21 cm. Hloubka dutiny od spodního okraje vletového otvoru na měkký doraz do dna byla 26 cm. Na zemi pod vletovým otvorem byla nalezena polovina skořápky z pravděpodobně vylíhlého vejce dudka chocholatého (determinace podle MAKATSCH 1976). V roce 2021 nebylo hnízdění na tomto místě ani v jeho širším okolí zjištěno.

Další pár hnízdil v roce 2020 velmi pravděpodobně na katastru obce **Horní Žďár**. Hnízdo sice nebylo nalezeno, ale ve dnech 11.–14. 6. byli pozorováni dudci zaletující s potravou do údolí Žďárského potoka (nadmořská výška 465 m) a 11. 6. 2020 tam byli pozorováni dokonce čtyři dudci – velmi pravděpodobně rodinka s vyvedenými mláďaty. V roce 2021 nebylo hnízdění ani výskyt na tomto místě ani v jeho širším okolí zjištěno. Výskyt v hnízdním období zjistily ještě Chovančíková v Borovnici v okrese Trutnov 9. 6. 2020 a Klevcovová ve Velkých Svatoňovicích v okrese Trutnov 2. 6. 2020 (ČSO 2021a).

Nálezy v Hajnici a v Kohoutově v roce 2020 jsou druhým a třetím dokladem o hnízdění dudka chocholatého v okrese Trutnov.

Obr. 9: Stará soliterní jablonoň u obce Hajnice, okres Trutnov, v jejíž dutině zahnízdl dudek chocholatý v roce 2020. Foto: J. Vaněk.

Fig. 9: Solitary old apple tree near Hajnice village, Trutnov district. The breeding site of European Hoopoe in 2020. Photo by J. Vaněk.

Obr. 10: Ducek přinášející larvu vrubounovitého brouka (č. Scarabaeidae) mláďatům na hnízdo u obce Hajnice, 12. 6. 2020. Foto: J. Vaněk.

Fig. 10: Adult Hoopoe bringing larva of scarab beetle (f. Scarabaeidae) for nestlings in solitary old apple tree near Hajnice village, Trutnov district, 12th June 2020. Photo by J. Vaněk.

DISKUSE

Na území České republiky ducedk hnízdí přednostně v nížinách a pahorkatinách (HUDEC & ŠŤASTNÝ 2005), v Krkonoších a na Šumavě uvádějí hnízdění do 700 m n. m. P. Miles, resp. I. Prokop (*in* HUDEC *et al.* 2011). Naše nálezy obsazených hnízd, v porovnání s nejbližšími hnízdišti z posledních let v Polabí, však naznačují posun hnízdišť i do vyšších nadmořských výšek, pravděpodobně v reakci na oteplování klimatu (srv. KELLER *et al.* 2020).

Hnízda v Olešnici byla umístěna v extravilánu obce, hnízdo v Kohoutově v intravilánu a hnízdo u Brusnice ve volné krajině, ve všech případech však v sousedství nebo poblíž trvale obývaných sídel s udržovanými zahradami s ovocnými stromy a nízkými trávníky. Na některých místech v ČR obsazuje ducedk také lesní komplexy s pasekami (HUDEC & ŠŤASTNÝ 2005).

Stejně jako dva z námi nalezených párů obsazují ducedci i na jiných místech České republiky poměrně často dutiny v jabloních a vzácností není ani hnízdění ve stavbách (HUDEC & ŠŤASTNÝ 2005). Umístění hnízd v Kohoutově do prostoru mezi střešním pláštěm budovy a stropem místnosti a v Olešnici pod krytinou z vlnitého eternitu na střeše velkoskladu píce jsou pravděpodobně výjimečná. Hnízdo z roku 1990 v obci Zdobín v okrese Trutnov bylo umístěno ve větracím systému ve zdivu stodoly, s vletovým otvorem tvaru stojícího obdélníku o rozměrech 8 × 12 cm, asi 60 cm nad zemí (K. Čihák *in litt.*).

SOUHRN

Příspěvek informuje o hnízdních nálezech dudka chocholatého (*Upupa epops*) v letech 2020 a 2021 v okresech Náchod a Trutnov. Hnízdění dudků bylo historicky poprvé prokázáno v okrese Náchod v roce 2020 na katastru obce Olešnice v dutině staré jabloně na soukromé zahradě (obr. 1–3), v roce 2021 dudci v Olešnici vyhnízдили v prostoru pod střešní krytinou z vlnitého eternitu na štítové zdi velkoskladu píce, ve vzdálenosti 565 m od hnízda z roku 2020 (obr. 4–5). Na Trutnovsku bylo v roce 2020 kontrolováno úspěšné hnízdo dudka v katastrálním území obce Kohoutov – dudci vyhnízдили v podstřešní dutině budovy nepoužívané vrátnice zemědělského areálu (obr. 6–8) a dále v obci Brusnice – místní části Hajnice, kde dudci hnízdili v torzu staré jabloně uprostřed louky (obr. 9–10). Velmi pravděpodobně dudci úspěšně vyhnízдили v roce 2020 na Trutnovsku i na katastru obce Horní Žďár, kde byla v červnu pozorována rodinka s vyvedenými mláďaty.

SUMMARY

The paper describes breeding records of Eurasian Hoopoe (*Upupa epops*) in districts of Náchod and Trutnov in 2020–2021. The first time successful nesting of Hoopoe in Náchod region was documented at Olešnice village (Fig. 1–3, coordinates 50°26'59" N, 16°05'15" E, altitude 394 m a. s. l.) in 2020. This nest was placed in the cavity of old apple tree in garden. Next year in same village, Hoopoe successful nested in the wall hollow of forage warehouse (Fig. 4–5, coordinates 50°26'57" N, 16°05'43" E, altitude 428 m a. s. l.), at a distance 565 m from nest cavity in 2020. Two successful nests of Hoopoe were recorded in the district of Trutnov in 2020. First nest was placed in the wall cavity of abandoned farm gatehouse in the Kohoutov village (Fig. 6–8, coordinates 50°27'11" N, 15°54'33" E, altitude 462 m a. s. l.). Second nest was placed in the cavity of old solitary apple tree growing in the large meadow near village Brusnice-Hajnice (Fig. 9–10, coordinates 50°29'06" N, 15°54'54" E, altitude 493 m a. s. l.). Moreover, parents collected insect for fledglings were observed at the cadastre of Horní Žďár village, Trutnov district, in 2020.

LITERATURA

- AOPK ČR 2021: *Nálezová databáze ochrany přírody*. Dostupné na <http://portal.nature.cz>. Naposledy navštíveno 14. 8. 2021.
- ČSO 2021a: *Bird.cz – pozorování ptáků*. Dostupné na <http://avif.birds.cz>. Naposledy navštíveno 14. 8. 2021.
- ČSO 2021b: *Mapování hnízdního rozšíření ptáků 2014–2017*. Dostupné na <http://atlas.birds.cz>. Naposledy navštíveno 14. 8. 2021.
- DANKO Š., DAROLOVÁ A. & KRIŠTÍN A. (eds) 2002: *Rozšírenie vtákov na Slovensku*. Veda, Bratislava.
- DIVIŠ T. 2019: *Ptáci Náchodska – hrabaví, měkkozobí, kukačky, sovy, lelkové, svišťouni, srostloprstí a šplhavci*. Vě. pobočka ČSO, Pardubice.
- FLOUSEK J., GRAMSZ B. & TELENSKÝ T. 2015: *Ptáci Krkonoš – atlas hnízdního rozšíření 2012–2014 / Ptaki Karkonoszy – atlas ptaków lęgowych 2012–2014*. Správa KRNAP Vrchlabí, Dyrekcja KPN Jelenia Góra.
- HALMOS G., NAGY K., KARCZA Z. & SZÉP T. 2015: The status of the Hoopoe (*Upupa epops*) in Hungary: a review. *Ornis Hungarica* 23: 1–9.

- HUDEK K. & ŠŤASTNÝ K. (eds) 2005: *Fauna ČR: Ptáci – Aves 2/II*. Academia, Praha.
- HUDEK K., MILES P., ŠŤASTNÝ K. & FLOUSEK J. 2011: Výškové rozšíření ptáků hnízdících v České republice. *Opera Corcontica* 48: 135–206.
- KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍŠEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVAŇOVÁ A., KALYAKIN M. V., BAUER H. G. & FOPPEN R. P. B. (eds) 2020: *European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change*. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- NUHLÍČKOVÁ S., KRIŠTÍN A., DEGMA P. & HOI H. 2016: Variability in nestling diet of European hoopoes: annual and sampling effect. *Folia Zoologica* 65: 189–199.
- SCHAUB M., MARTINEZ N. & TAGMANN-IOSET A. (eds) 2010: Patches of bare ground as a stable commodity for declining ground-foraging insectivorous farmland birds. *Plos one* 5: e13115.
- ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K. 2006: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice*. Aventinum, Praha.